

BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR

INTERNATIONAL RELATIONS

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

Əmirov Hüseyn Baloglan oğlu
Bakı Avrasiya Universiteti

CƏNUBİ QAFQAZ REGIONUNUN GEOSTRATEJİ DƏYƏRİ

Açar sözlər: Cənubi Qafqaz, Xəzər regionu, Azərbaycan, geostrategiya

Key words: South Caucasus, Caspian region, Azerbaijan, geostrategy

Ключевые слова: Южный Кавказ, Каспийский регион, Азербайджан, геостратегия

Şimali sərhədində "Kuban" və "Kuma" çayları, cənubunda isə Türkiyə və İran yerləşən Qafqazın şərqində Xəzər dənizi qərbində isə Azov dənizi və Qara dəniz yerləşməkdədir (1, s.1).

Qafqaz tarixən ən qədim xalqların yaşadığı və qədim sivilizasiyaların formalaşdığı Anadolu yaylası, İran yaylası, Ural dağları ilə həmsərhəddir.

Ərəb səyyahlarının "dillər dağı" olaraq adlandırdığı Qafqaz iki regiona bölünür: Şimali və Cənubi Qafqaz. Şimali Qafqaz bölgəsi yüksək dağlarla, Cənubi Qafqaz isə əsasən düzənliklərlə əhatə olunmuşdur. Qafqaz arxası, Zaqafqaziya, Maveray Qafqaz, Qafqaz ardı kimi tanınan Cənubi Qafqaz kiçik Qafqaz dağları ilə əhatələnmiş, təsərrüfat üçün əlverişli olan bir yerdə yerləşir. (2, s. 9).

Tarixən Cənubi Qafqaz ən qədim təsərrüfat ənənələrinin və əkinçilik vərdislərinin formalaşdığı regiondur. Cənubi Qafqaza 3 dövlət daxildir: Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan Respublikası və Ermənistan Respublikası.

Regionunun geostrateji dəyəri

Region coğrafi baxımdan Asiya qitəsində yerləşsə də, siyasi baxımdan Avropaya (Şərqi Avropaya) aid edilir. Bölgə Asiya ilə Avropanın kəsişmə nöqtəsində yerləşməsi nəticəsində mühüm geostrateji yollardan birinə çevrilmişdir. Şərqdən Qərbə, Qərbdən Şərqə, Şimaldan Cənuba, Cənubdan Şimala keçən əsas yolların mərkəzində yerləşir. Tarixən mövcud olmuş Böyük ipək yolunun əsas qolu olan İran qolu Cənubi Qafqazdan keçməklə Uzaq Şərqlə Avropanı birləşdirirdi. Bu yol tarixən böyük dövlətlərin regiona olan marağını artırmışdır. Hazırda bu yolun bərpa edilməsinə çalışılır. Bu yol dünya ticarətinin əsas mərkəzlərindən olan Çinin və digər ölkələrinin ixrac məhsullarının digər ölkələrə çıxışını təmin edir. Böyük ipək yolu regionun inkişafı üçün geniş perspektivlər vəd edir.

Hazırda Böyük ipək yolunun yenidən canlandırılması üçün aparılan əsas işlərdən biri də TRASEKA layihəsinin həyata keçirilməsidir.

TRASEKA layihəsi haqqında layihənin rəsmi sahifəsində belə qeyd edilir:

TRASEKA - Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizi - Bir sözlə, İpək Yolunu yenidən canlandırmaq üçün çoxşaxəli nəqliyyat üçün formalaşmış və inkişaf etdirilən şərq-qərb koridorudur. (3)

TRASEKA Qara dəniz, Qafqaz və Orta Asiyadakı beynəlxalq nəqliyyatın inkişaf etdirilməsi və siyasi-iqtisadi əlaqələr, ticarət və nəqliyyat əlaqələrini inkişaf etdirməyi nəzərdə tutan hökumətlərarası bir proqramdır. Proqramın təməli 1993-cü ildə Brüsseldə Avropa Komissiyası, Ermənistan, Azərbaycan, Gürcüstan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Tacikistan, Türkmənistan və Özbəkistanın iştirakı ilə keçirilən konfransda qoyulmuşdur (4).

Qafqazın siyasi cəhətdən əsas müəyyənləşdirici əlamətlərdən biri də etnik cəhətdən müxtəlifliyi. Tarixən region müxtəlif xalqların köç etdiyi, məskunlaşdığı və yaşadığı ərazilərdən biri olmuşdur. Bu regiona etnik cəhətdən rəngarənglik versə də, regionun təhlükəsizliyi baxımından müəyyən problemlər də yaratmışdır.

Hazırda regionda olan üç dövlətin etnik cəhətdən vəziyyəti belədir:

Azərbaycan- Əhalinin sayı 2018-ci il sentyabr ayının 1-i 9.95 mln. nəfərə çatmışdır. Əhalinin 91.6%-ni azərbaycanlılar, 2%-ni ləzgilər, 1.3%-ni ruslar, 1.3 %-ni ermənilər, 2,4 faizini digər xalqlar təşkil edir. (5).

Gürcüstan- Əhalinin sayı 2018-ci ilin yanvar ayına görə 3.73mln nəfər təşkil edir. Əhalinin tərkibi: gürcülər 87.6 faiz, azərbaycanlılar 6,2 faiz, ermənilər 3,9 faiz, ruslar 1,2 faiz, digərləri 1 faiz təşkil edir (6)

Ermənistan- Əhalinin sayı 2018-ci ilin yanvar ayına görə 3.1 mln nəfər təşkil edir. Əhalinin tərkibi: ermənilər 98,1 faiz, Kürdlər (yezidi) 1,1 faiz, digərləri 0,7 faiz təşkil edir (7).

Statistikadan da göründüyü kimi Cənubi Qafqazın əsas xalqı azərbaycanlılardır. Tarixən yerli türk xalqı olan azərbaycan türkləri bu ərazidə yaşamışdır. Sonrakı dövrlərdə baş verən türk axınları zamanı bu ərazilərdə daha da möhkəmlənmiş və burada dövlət quraraq, millət olaraq formalaşmışdır.

Cənubi Qafqazın ikinci böyük xalqı gürcülərdir. Gürcülər tarixən bu regionda yaşamış və müxtəlif dövlətlər qurmuşlar.

Cənubi Qafqazda yaşayan və etnik sayına görə üçüncü yerdə duran xalq ermənilərdir. Ermənilərin bir etnik kimi burada yaşaması Çar Rusiyası zamanında onların bu regiona köçürülməsi ilə bağlıdır.

Nəticə

Cənubi Qafqazın etnik cəhətdən müxtəlifliyi zaman-zaman regionda müəyyən gərginliklərə, toqquşmalara və münaqişələrə səbəb olmuşdur. Həmçinin regionun etnik qrupları tarixən xarici dövlətlər tərəfindən region dövlətlərinə təsir və təzyiq mexanizmi olaraq istifadə edilmişdir. Hazırda da regionda etnik toqquşmalar və münaqişələr vardır. Bunlara misal olaraq “Dağlıq Qarabağ”, “Abxaziya”, “Osetiya” və s. münaqişələri göstərmək olar.

Böyük dövlətlərin Cənubi Qafqazda üstünlük əldə etmək istəklərinin əsas səbəblərindən biri də regionun enerji ehtiyatlarıdır. Region Yaxın və Orta Şərq və Sibirdən sonra ən çox neft və təbii qaz ehtiyatlarına sahib olan Xəzər hövzəsinin sahilində yerləşir. Regionun enerji ehtiyatlarının və istehsalının demək olar ki hamısı Azərbaycanın payına düşür.

Region karbohidrogen ehtiyatları olmaqla bərabər, həm də Xəzər hövzəsi karbohidrogen ehtiyatlarının Avropaya daşınması baxımından önəmi rol oynayır. Hazırda həyata keçirilən bir sıra enerji layihələri nəticəsində təkcə Cənubi Qafqazın deyil, həmçinin Mərkəzi Asiya da karbohidrogen ehtiyatlarının əsas ixracatçısı olan Avropa bazarlarına daşınması nəzərdə tutulur.

Böyük enerji layihələri qonşu dövlət olan Rusiyanın təhdidi ilə qarşılaşsa da regionun inkişafı baxımından çox önəmlidir.

Türkiyənin bu regionun enerji ehtiyatlarına ehtiyacı böyükdür. Bu enerji layihələri nəticəsində Türkiyə öz enerji ehtiyacını təmin etməklə bərabər, həm də əsas ixracatçı ölkə rolunu oynayır.

Ədəbiyyat:

1. P. Mustafa. Kafkasya ve Azerbaycanın Dünü-Bugünü-Yarını. İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, 1995, 152 səh.s. 1.
2. Y. Alaeddin, Kafkasyada Siyasi Gelişmeler: Etnik Düğünden Küresel Kördüğümə, Ankara: Lalezar Kitabevi, 2006, 419 səh. s. 9.
3. TRACECA rəsmi saytı <http://www.traceca.org.tr>
4. Türkiyə XİN rəsmi saytı <http://www.mfa.gov.tr/avrupa-kafkasya-asya-ulastirma-koridoru.tr.mfa>
5. AR Statistika komitəsi rəsmi saytı <https://www.stat.gov.az/source/demography/>
6. GR Statistika Şöbəsinin rəsmi saytı http://geostat.ge/index.php?action=page&p_id=473&lang=eng
7. ER Statistika komitəsi rəsmi saytı <https://www.armstat.am/file/doc/99504343.pdf>

Geostrategic significance of the South Caucasian region

Summary

The article discusses the geostrategic position of the South Caucasus region. The article reflects the factors that increase the significance of the South Caucasus. The main focus is on the projects related to the South Caucasus. The TRASEKA project is being investigated as an international project. Geostrategic and economic aspects of this project have been studied. The ethnic diversity of the South Caucasus has also been analyzed in the article. Problems caused by ethnic diversity are also discussed in the article.

Геостратегическое значение Южно-Кавказского региона

Резюме

В статье рассматривается геостратегическое положение региона Южного Кавказа. В статье отражены факторы, повышающие значимость Южного Кавказа. Основное внимание уделяется проектам на Южном Кавказе. Проект TRASEKA исследуется как международный проект. Были изучены геостратегические и экономические аспекты этого проекта. В статье также было проанализировано этническое разнообразие Южного Кавказа. В статье также рассматриваются проблемы, вызванные по причине этнического разнообразия.

Rəyçi: s.f.d. C.X. Cahangirli